

עמוס שושן

”חייב אינש לבסומי בפוריא...”

רגילים אנו לשיר בהתלהבות בפורים: ”חייב אינש לבסומי בפוריא, עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי”.

אלא שצריך לברר את מקור הדברים, תוקפם ועניינם וכן את גדר רמת ה”לבסומי” בו אנו מחוייבים.

מקור הדברים הוא בגמרא (מגילה ז:): בדברי רבא, ”אמר רבא: מיחייב אינש לבסומי בפוריא, עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי”. וכך נפסק להלכה בשולחן ערוך (סי’ תרצ”ה סעי’ ב’) ”חייב אינש לבסומי בפוריא, עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי”.

אולם שאלה מקדימה שיש לבררה היא, כיצד חייבו חז”ל לשתות כל כך הרבה יין בניגוד לנוכח בתורה ובנביאים שהשיכרות מכשול גדול? ומתרץ ה”אליה רבה” (הובא ב”ביאור הלכה”). מפני שכל הנסים שנעשו לישראל בימי אחשוורוש היו ע”י משתה, כי בתחילה נטרדה ושתי ע”י משתה ובאה אסתר, וכן עניין המן ומפלתו היה ע”י משתה, ולכן חייבו חכמים להשתכר כדי שיהא נזכר הנס הגדול בשתיית יין, ומכל מקום כל זה למצווה ולא לעכב.

בענין גדר ”לבסומי”

לכאורה הגדר כבר כתוב במימרא של רבא בפירוש, שצריך להתבסם (ברש”י - להשתכר), ברמה כזו עד דלא ידע להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי, אלא שכמות זו היא כמות גדולה מאד. ובעניינו ראינו שיכורים כלוט שעדיין מבחינים בין ארור המן לברוך מרדכי. ואם יוסיפו לשתות יגיעו למצב של סכנתא עוד לפני שיגיעו למצב בו לא יבחינו בין ארור המן לברוך מרדכי, אם כן כיצד נקיים דברי חז”ל ”עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי” בלא לשתות כ”כ הרבה עד סכנת נפשות?

כבר ראינו שיטתו של השלחן ערוך שפסק את הדברים כפשוטם (ואולי שיטתו נתמכת ברש”י שפירש להתבסם - להשתכר, ממש. וכן במקרה דרבה ור’ זירא המובא מיד

לאחר מכן שם בגמרא שממנו, לכאורה, ישנה הוכחה שהכוונה להשתכר ממש. אולם יש לדחות ראיה זו מכיון שא”א לפרש מקרה זה כפשוטו,

ואכמ"ל.¹

ובאמת כתב הרמ"א שם בהגהה "ויש אומרים דאין צריך להשתכר כל-כך אלא ישתה יותר מלימודו וישן ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי". כלומר, אין צריך לשתות כמות גדולה כל כך, כדעת השולחן ערוך, אלא די במעט יותר מהרגלו וישן וְאז אינו מבחין בין ארור המן לברוך מרדכי.

ואעפ"י שציינו שם מקורו במהרי"ל, נראה דהרמב"ם קדמו וכפי שכתב בהלכות מגילה (פ"ב,הט"ו): "כיצד חובת סעודה זו, שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו. ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו".

אלא אין אלו פשט דברי רבא כלל, שמלשונו משמע שמתוך שתייתו אינו מבחין בין ארור המן לברוך מרדכי ולא מתוך שנתו? (ואעפ"י שלדברי הרמ"א עולה, דאין זה פשטם של דברים, אלא דזו תקנה על מנת שלא ישתו כל כך הרבה, בכל אופן עדיף ליישב דברי רבא עם מיעוט השתיה מהכמות הנשמעת (בפשט).

ובשם מגן אברהם הובא, שישתה עד שלא יוכל לחשב ש"ארור המן" בגימטריא כמו "ברוך מרדכי" (שעולה בגימטריא לחמש מאות ושתיים). ולזה באמת די בפחות יין מהכמות שצריך על מנת שלא יבחין בין ארור המן לברוך מרדכי כפשוטו. (וע"ע ברש"ש, שם בגמרא, שתיריך באופן דומה, שנראה לו שהיה בימיהם פיוט לפורים ע"פ א"ב מא' ועד ת' וראשיתו היה ארור המן וכו' וכוונת רבא שלא יוכל לומר הפיוט הזה בלא טעות²). אלא דודאי שאינם פשט דברי רבא.

ונביא לשון הט"ז, שראשית אמריו הדגשת הקושי בבירור לשון רבא והמשכו הסבר: "רבים רוצים לתרץ ולפרש מה הכוונה בזה ולא נתיישב. ולעניות דעתי נראה לפרש בדרך זו, דצריך האדם לתת שבח לו יתברך על טובה כפולה שעשה עמנו. האחת הוא פורענות שהביא הוא יתברך על המן ואילו לא נתברך מרדכי אלא היה ניצול עם כל ישראל דיינו, אלא שבירכו למרדכי בגדולה מאוד וטובה

יתירה, על כן אמר צריך לבסומי עד שלא ידע מעלתינו מן ארור המן שזה

1. ע"י בביאור החת"ס לזה, מובא בשו"ת חת"ס אר"ח סי' תצ"ו, ובדחיתו לראיה משם - העורך.

2. וכך היא גם כוונת התוס' שם ז: ד"ה דלא ידע, עיי"ש - העורך.

מפלה שלו לברוך מרדכי שזה מעלתינו השניה. והכוונה מדאמר עד דלא ידע מכלל שקודם שכרות שלו ידע ונתן שבח על זה, בזה נתכוונו שלא יפסיק ליתן שבח על זה בשמחה, עד שיבוא לידי כך, שלא יבחין עוד ואז פטור מזה".
אמת כי הט"ז התייחס לתוכן דברי רבא, שהוא שתי מעלות בנס, אולם בפשטות משמע שמדובר בשני ענינים מנוגדים ולא בשתי מעלות זו למעלה מזו.

ובכיוון זה של הט"ז פירש, (בגמרא שם), המהרש"א ואלו דבריו: "ועל זה אמר דחייב לבסומי כפוריא כל כך עד דלא ידע וכו', היינו שאינו נותן לבו להבחין מדרגה גדולה שיש בין ארור המן שהיה רשע גמור ואבד שתי העולמות לבין ברוך מרדכי, שהיה צדיק גמור, שזכה לשתי עולמות".

ברצוני להעמיד הסבר אחר בדברי רבא שיהיה בעל שתי מעלות, גם מתייחס לתוכן דברי רבא וגם מבאר שמה שנאמר "עד דלא ידע..." הוא כפשוטו ויבוא לומר ההיפך ממש ח"ו וזאת בלא כמות גדולה של יין! הכיצד?

נקדים לכך את דברי הגמרא (מגילה יב:) על הפסוק "איש יהודי היה בשושן הבירה...איש ימיני", מקשה הגמרא "קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קאתי וקרי ליה ימיני אלמא מבנימין קאתי?" ומתרצת הגמרא מספר תירוצים ובתוכם:
"רבנן אמרי - משפחות מתגרות זו בזו, משפחת יהודה אומרת, אנא גרים דמתליד מרדכי, דלא קטליה דוד לשמעיה בן גרא. ומשפחת בנימין אמרה מינאי קאתי.

רבא אמר - כנסת ישראל לאידך גיסא (אמרה), ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני, מה עשה לי יהודי דלא קטליה דוד לשמעיה דאיתליד מיניה מרדכי דמיקני ביה המן. ומה שילם לי ימיני, דלא קטליה שאול לאגג דאיתליד מיניה המן דמצער לישראל".

לפי זה משמע מן הגמרא, שישנם שתי דעות הפוכות ביחס למרדכי. לדעת רבנן משפחות מתגרות זו בזו למי לזקוף את זכות הולדת מרדכי, יהודה טוענים שבזה שחס דוד על שמעי ולא הרגו גרם להולדת מרדכי, שהוא מזרע שמעי, ובנימין טוענים שמבחינה ביולוגית פשוטה מבנימין בא מרדכי.

ואם תאמר שלכאורה טענת בנימין ברורה ומקובלת יותר, נבאר יותר את דעת שבט יהודה, שכוונתו, כאשר נסתכל בהיסטוריה נראה שמרדכי ושמעי מלבד הקשר המשפחתי שוים באופיים ששניהם יוצאים כנגד המנהיג העובר לפנייהם (להבדיל כמובן). שמעי כנגד דוד ומרדכי כנגד המן ושניהם באופן בוטה ע"י זריקת אבנים ועפר או ע"י אי השתחוויה שנחשבה כמרד ממש בהמן.

לכאורה היה צריך דוד להרוג את שמעי, אך הוא גבר והתעלה וחס עליו. טוענים משפחת יהודה שאילולי אותה התעלות לא רק שבמובן הפשוט היה מת שמעי וממילא לא היה נולד מרדכי, אלא הזכות שבגללה הוא הצליח היא שבאותה סיטואציה בין דוד לשמעי בו כבש דוד כעסו חזרה בימי מרדכי ע"י שהקב"ה כבש כעס המן ("ויתאפק המן") על אף שמעשהו של מרדכי היה טוב מצד עצמו הוא היה צריך סיעתא דשמיא שניתנה בזכות מעשה דוד ובדרך זו אפשר להסביר המחלוקת ואכ"מ].

ואם כן מרדכי נדרש לזכות עד שהשבטים רבים ביניהם בנין מי זכות זו.

אולם בתירוצו של רבא כנסת ישראל טוענת הפוך, מה עשה לי דוד שלא הרג את שמעי ממנו יצא מרדכי שהתגרה בהמן ולכן ננזרה גזירה על ישראל, שהרי אם היה משתחוה, או לא יוצא לרחובה של עיר ואינו משתחוה בדוקא, (כמו שמדגישה המגילה 'לא נע ולא זע' מכלל דיכול לזוע מעט ולא להשתחוות ומרצה בכך את המן בלא לעבוד ע"ז), לא היתה ננזרת גזירה.

ולפי זה ישנן שתי התיחסויות הפוכות למרדכי, האחת של רבנן הרואה את מרדכי באופן חיובי ופירוש הפסוק 'יהודי' 'מיני' הוא למי לזקוף את הולדת מרדכי.

ואילו בדברי רבא, היחס למרדכי הוא הפוך וישנה ביקורת על דוד שלא הרג את שמעי ממנו יצא מרדכי שהתגרה בהמן!

ואולי דעה זו נראית בלתי מתקבלת על הדעת, אולם כבר היא מעוגנת במגילה עצמה (אסתר יג, ג) "כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרוב אחיו". וזאת אף על פי שהיה "דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו".

מי שחיו בתוך אותה תקופה גדולה זכרו את הפחד והאימה וללא ספק חיפשו את האשם בהתנהגותו של המן, ועל פני השטח היה זה מרדכי ולא הסתכלו על מהלך הדברים כמונו.

ואם כן ישנה אפשרות לפי הנ"ל לומר ההיפך ממש מ"ארור המן וברוך מרדכי". וזאת בלא כמות גדולה של שתיית יין, ומתוך שתיה זו יבוא לומר כיצד נראים הדברים בפשטם שמרדכי אשם ואילו המן הוא המגורה.

יקבל הקורא את הפירוש שנראה לו (כמובן אין בכוננת מאמר זה לפגוע בשמחת הפורים, אלא לכוונה לכיוון הרצוי). אלא שצריך לזכור עם זאת את

דברי המאירי בעניין וראוי לסיים בהם מאמר זה: "חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר, ומכל מקום אין אנו מצווין על שמחה של הוללות ושל שטות אלא בשמחה של תענוג, שיגיע מתוכה לאהבת ה' יתברך והודאה על הניסים שעשה לנו"